

הריסת בתים

"אסור למעצמה הכובשת להחריב נכסי מקרקעים... השייכים ליחיד... אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה..."

אמנת גינבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, סעיף 53

לדיירים לנסות להתגונן ולטעון כנגד ההחלטה להרוס את ביתם. מסיבה זו פנה המוקד לבג"ץ בכל פעם שהתעורר חשש שהצבא מתכוון להרוס בית. כאשר בני משפחה הבינו מהפעילות הצבאית או מדברי החיילים כי ביתם עומד להיהרס, הם פנו באמצעות המוקד לבג"ץ. לגבי חלק הארי של העתירות טענה המדינה כי אל לו לבית המשפט לדון בהן, שכן הצבא לא קיבל כל החלטה להרוס את הבית ועל כן העתירה היא תיאורטית ונטולת יסוד. בכל המקרים שמרה לעצמה המדינה את הזכות לפעול מבלי להתריע ומבלי לאפשר לבני המשפחה לפנות לבג"ץ.

מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית נתן בית המשפט הגבוה לצדק לצבא יד חופשית, הלכה למעשה, להרוס בתים ללא התראה וללא דיון מוקדם. הצבא ניצל את היד החופשית שניתנה לו והרס בתים ללא המוסרות המקובלות בהלכה ובחוק הישראלי. בתים נהרסו ללא הוצאת צו, ללא מתן זכות שימוע לדייריהם, ללא דיון בבית המשפט, לעתים באישון לילה ולעתים, ללא שהדיירים הורשו לחלץ את רכושם טרם ההריסה. תמונות משפחתיות, מסמכים, ספרים, כסף, בגדים וריהוט נקברו תחת ההריסות. בשנת 2003 הרס הצבא, על פי נתוני בצלם, 231 בתים הריסות עונשיות, אשר מטרתן לפגוע בבני משפחות של מי שחשודים בביצוע פיגועים ולהרתיע אחרים מפני ביצוע פיגועים. במהלך השנה האחרונה החל בג"ץ להצר במשהו את צעדי הצבא בפסקי דין שעומדים מחדש על האילוצים המינהליים והמוסרות המשפטיות המסדירות את הריסת הבתים.

במהלך 2003 הצליח הצבא לפעול כמעט ללא פיקוח בתחום זה. הצבא לא הוציא צווי הריסה כדן, לא התריע לפני הפעולה ולא איפשר

בלילה שבין ה-18 ל-19 ביולי 2002
עצרו כוחות הביטחון כמה מבני

ארבע משפחות מאזור הכפר תל. הרקע למעצר היה, ככל הנראה, שבכל משפחה בן המבוקש על ידי ישראל. בתיהן של שתיים מהמשפחות נהרסו בו בלילה, בפיצוץ חומרי נפץ, מבלי שניתנה על כך התראה מראש. שלושה ימים לאחר מכן הגיש המוקד עתירה בשם שתי המשפחות האחרות על מנת למנוע

בהריסת הבית. בהתבסס על דעת מיעוט של השופטת דורנר, הקובעת כי "הריסת בית אינה אמצעי עונשי במלוא מובן המילה אלא אמצעי הרתעתי, אין לנקוט אותה אלא כתגובה ישירה לפיגוע שבוצע על-ידי המפגע שהתגורר בבית",³¹ טען המוקד כי אי אפשר להרוס בית שנתיים ימים לאחר שבוצעו המעשים המיוחסים לאחד מבני הבית וכי מקץ זמן כה רב פגה זכותה של המדינה להגיב. בפסק הדין דחה בית המשפט את עתירת המוקד וביטל את צו הביניים, אך הדגיש כי על הצבא לעשות כמיטבו על מנת שלא לפגוע ברכוש המשפחה, למעט הבית עצמו.³² את הטענה שהזמן שחלף מבטל את הסמכות להרוס השאיר בג"ץ לעתירה חדשה, אם תוגש. הבית, עד רגע כתיבת שורת אלה, עומד על תילו. (תיק 17908)

בדיונים בפני בג"ץ טענה המדינה כי טעמים מבצעיים מונעים מהצבא לדון ולשמוע את השגות הדיירים לפני ההריסה. במלים אחרות, הצבא אינו מתריע על הריסת הבית, אינו מוציא צו ואינו מאפשר שימוע מחשש שאם כוונת הצבא תיוודע, ימוקם מארב או יונחו מטעני חבלה במקום והבית יהפוך למלכודת מוות לחיילים המבצעים את המשימה. אלא שטענה זו מופרכת הן מבחינת מציאות העבודה של הצבא בשטחים והן מהבחינה המשפטית. ברוב המקרים יודעים דיירי הבית מבעוד מועד על כוונת הצבא להרוס את ביתם: החיילים מגיעים אל הבית, עורכים בו חיפוש, מצלמים ומודדים אותו. מי שרוצה בכך יכול גם ללא דיון בבית המשפט להיערך לפעולת הצבא ולפגוע בחיילים בבואם לבצע את המשימה. בתנאים אלה אין להוצאת הצו הרשמי ועריכת השימוע ערך מודיעיני של ממש ואין בו כדי לחשוף את תוכניות הצבא.

את הריסת בתיהן. בעתירה דרש המוקד להימנע מהריסת הבתים או למצער לאפשר למשפחות, קודם להריסת בתיהן, לקבל את הצו שמורה על הריסת הבית ואת הזכות להציג את השגותיהן בפני המפקד הצבאי ולאחר מכן, אם המפקד לא יתרצה, בפני בג"ץ. בית המשפט הוציא צו ביניים המורה כי אין להרוס את הבתים עד החלטה אחרת וכי על פרקליטות המדינה להציג את עמדתה לדרישות תוך שלושה ימים. בתגובתה טענה המדינה כי "לא התקבלה החלטה להרוס את בתי העותרים. אשר על כן, מדובר בעתירה מוקדמת ולפיכך דינה להידחות". בנוסף נטען, כי אי אפשר "לאלץ את המדינה להתחייב התחייבויות שונות, שיחולו אם יוחלט בעתיד להרוס את הבתים". גם מסיבה זו היה על בית המשפט, לטענת המדינה, לדחות את העתירה על הסף. בתגובתו טען המוקד כי זכות השימוע העומדת לבני המשפחה היא זכות יסוד מוצקה במסורת המשפטית ועל המדינה לאפשר לאלה שנפגעים מפעולותיה להשיג על החלטותיה בפני הגורמים המתאימים ובפני בג"ץ. בית המשפט החליט להעביר את הסוגיה להרכב שופטים לדיון ולהשאיר את צו הביניים בתוקפו עד שתתקבל החלטה אחרת. אולם משחלף חודש ובית המשפט לא קבע תאריך לדיון, פנתה המדינה לבית המשפט בדרישה לקבוע דיון דחוף ולזרז את ההליך המשפטי. בתום הדיון הראשון בבית המשפט, ב-28 לאוגוסט 2002, הסכימה המדינה, בהמלצת בית המשפט, לתת לבני המשפחה להשמיע את טענותיהם בפני המפקד הצבאי ולנסות ולשכנעו כי יש, במקרה זה, להימנע מהריסה. ההשגות נגד הריסת הבית הוגשו אך הצבא העדיף לא למסור את החלטתו. במשך כל אותו זמן לא קיבל הצבא החלטה רשמית להרוס את הבית אולם הוא המשיך לפעול בבית המשפט על מנת לבטל את הצו שאוסר על ההריסה. רק בפברואר 2004 התכנס שוב בית המשפט על מנת לדון

³¹ בג"ץ 1730/96, עאדל סאלם עבדאלרבו סביח נ' האלוף אילן בירן, פ"ד (1), 353.

³² בג"ץ 6329/02, ג'ברי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על (1)2004, 1401.

פסיקותיו של בית המשפט הגבוה לצדק בשנת 2003 לא מנעו הריסת בתים אך פעלו לחישוק מה של החירות שניתנה לצבא להרוס בתים ללא הליכים. במסגרת העתירות שהגיש המוקד לבג"ץ, ניתנו החלטות אשר הדגישו וחיידו את החובות והרסנים המוטלים על הצבא: בפס"ד מספטמבר 2003 הדגיש בג"ץ כי הריסת בית ללא שימוע חייבת להיעשות במקרים חריגים בלבד.³³ בפס"ד נוסף מאוקטובר הזכיר בג"ץ למפקד הצבאי כי מוטלת עליו האחריות להוציא צו כתוב, ובו יצוינו מקור הסמכות להרוס את הבית והטעם למתן הצו, כמו גם את חובתו להגדיר בצו את המבנה לגביו הוא ניתן ואת היקף הפעלת הסמכות (כלומר, היקף ההריסה או האטימה).³⁴ עוד הדגיש השופטים כי הצבא מחויב לאפשר לדיירי הבית להשמיע את השגותיהם בעניין ההריסה, ככל שהדבר ניתן, ולפנות לבג"ץ על מנת לעתור נגד ההחלטה. חובות אלה מוזכרות גם בפסק דין ממאי 2003, בו נקבע כי במקרה בו אי אפשר להתריע מראש בצו על כוונת הצבא, הרי על היועץ המשפטי בגדמ"ע מוטלת האחריות לנמק בכתב ומבעוד מועד מדוע לא ניתן היה לערוך שימוע מוקדם ולהוציא צו.³⁵

גם במישור המשפטי הטענה כאילו יש בסכנה לחיילים כדי למנוע דיון ולבטל את זכות הערעור אינה יכולה לעמוד. בג"ץ נתן לצבא רשות להרוס בית ללא זכות שימוע רק כאשר הצרכים המבצעיים והמשימה הצבאית מחייבים זאת, על פי דעת המפקד הצבאי הפועל בשטח. בקצרה, תוך כדי פעילות לחימה יכול הצבא להרוס בית שעומד בדרכו או שממנו נשקפת סכנה לחיילים בביצוע משימתם מבלי להידרש להליכים מינהליים מרסנים. כאשר הורס הצבא את בתי המשפחה של חשודים בביצוע פיגועים, הוא הופך את הטיעון המשפטי, מציג את האמצעי כמטרה ומצדיק, בנשימה אחת, את מטרת הפעולה כאמצעי מבצעי וכחלק בלתי נפרד מפעולות קרביות. אך, הריסה עונשית אינה פעילות מבצעית אלא מבוצעת כהחלטה מינהלית. הטענה כאילו פעולה עונשית כמו הריסת בית היא פעילות מבצעית שדורשת את הסודיות ואת ההכנות המבצעיות אשר בהן אין לבג"ץ להתערב, בוחשת בין הסמכויות האזרחיות שיש לצבא - בהיותו אחראי בכל דבר ועניין בשטחים הכבושים והמוציא לפועל של פעולות עונשיות - לבין הסמכויות הצבאיות שיש לו, בהיותו גוף לוחם.

כבוד המת

כלל לצה"ל לפיכך לא הצליח לאתרה". אך הודעת הצבא השאירה בידי המוקד גם קצה חוט לפעולה, שכן "באותה התקופה לא היה נושא הגופות" כפי שנכתב "באחריות צה"ל, אלא ככל הנראה באחריות הלשכה לתפקידים מיוחדים במשטרת ישראל". המוקד פנה, אם כן, למשטרה בבקשה לבדוק את הטענה ולברר האם יש בידיהם מידע על מקום הימצאה של הגופה. אולם גם המשטרה כשלה ובמכתבה מאוגוסט 2001 השיבה כי "בבדיקה עם הגורמים הנוגעים הבדיקות העלו חרס". גם הפנייה למכון הלאומי לרפואה משפטית העלתה חרס. בתשובת המכון נכתב כי פרטיו של המנוח אינם מופיעים ברישומים.

באוקטובר אותה שנה עתר המוקד לבג"ץ בדרישה לאתר את הגופה ולקיים את

ב-4 לפברואר 1971 נהרג אביו של ר"א בהיתקלות עם חיילים באזור הר חברון. עשרים ושלוש שנים לאחר מכן [בעקבות "הסכם אוסלו" החלו רבים לפנות בבקשה להשבת גופות יקיריהם] פנה הבן לעו"ד, לשם השבת גופת אביו לבני משפחתו לקבורה. בנובמבר 1995 התקבלה תשובתו החיובית של היועץ המשפטי בגדה המערבית: "נתבקשתי להודיעך כי מפקד כוחות צה"ל באיו"ש אישר את החזרת הגופה למשפחה. החזרת הגופה תיעשה בתיאום עם המינהל האזרחי על פי הנהלים, בתקופה הקרובה". אולם הגופה לא הגיעה לידי המשפחה.

ארבע שנים לאחר מכן פנה ר"א למוקד, כדי שיסייע בהשבת הגופה. בשנים 1999-2000 פנה המוקד לגורמים שונים בניסיון לברר מה עלה בגורל ההבטחה שניתנה למשפחה והיכן מצויה גופתו של צ"א. המוקד צירף לפניות אלה את החומר שהיה ברשותו - תצהירים של עדים להיתקלות וגזרי עיתונים שדיווחו על האירוע - אולם לשווא. בפברואר 2001 התקבלה במוקד תשובת הצבא, לפיה הגופה "האמורה אינה מוכרת

³³ בג"ץ 4241/03, סואלמה ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על 2003(3), 1460.

³⁴ בג"ץ 8262/03, אבו סלים ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על 2003(3), 2113.

³⁵ בג"ץ 2301/03, גאבר ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על 2003(2), 2057.